Diplomasi ve Strateji Dergisi
The Journal of Diplomacy and Strategy

Yıl/Year: 2024
Cilt/Volume: 5
Sayı/Issue: 2

Makale Geliş Tarihi: 01/09/2024 **Makale Kabul Tarihi: 24/11/2024**
Received: 01/09/2024 **Accepted: 24/11/2024**

Atıf Bilgisi/Citation
Karakoç, Ercan ve Ozan Keskin. "Bağımsız İsrail Devleti'nin Kuruluşunun Orta Doğu'daki Etkileri ve 1948-1958 Yılları Arasında Türkiye-İsrail İlişkileri". Diplomasi ve Strateji Dergisi, c.5 s.2 (2024): 216-264. DOI: 10.58685/dsd.1541721

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article

BAĞIMSIZ İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞUNUN ORTA DOĞU'DAKİ ETKİLERİ VE 1948-1958 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ

Ercan KARAKOÇ[1]

Ozan KESKİN[2]

Öz

I. Dünya Savaşı ile birlikte Orta Doğu'da yeni bir düzen oluştu. Bu yeni düzenin bir üyesi ise İsrail adında bir Yahudi devletiydi. II. Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlığını kazanan İsrail devleti, Orta Doğu siyaseti için günümüze kadar süren büyük bir kaos oluşturdu. Yeni İsrail devletinin bütün komşuları, düşmanları olan Arap devletlerinden oluşuyordu. İsrail ise bölgedeki yalnızlığını, Müslüman, ama Arap olmayan ülkelerle gidermeye çalıştı. Bu doğrultuda İsrail'in bölgede kendisine en yakın gördüğü ülke ise Türkiye idi. Osmanlı İmparatorluğu'nun vârisi olan Türkiye için Soğuk

[1] Prof. Dr.
Yıldız Teknik Üniversitesi
ercankarakoc@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-5859-8661
[2] Bağımsız Araştırmacı
ozankeskin0434@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3856-2493

Savaş'ın patlak vermesiyle tek güvenlik sorunu, bölgede herhangi bir komünist devletin veya yapının olmamasıydı. Bu yüzden İsrail ile diplomatik ilişkiler kurmasında herhangi bir beis yoktu. Bu makalede, İsrail'in kuruluş sürecinin Orta Doğu'daki etkilerinin yanı sıra Türkiye'nin İsrail'i ivedi bir şekilde tanımasının dinamikleri irdelenmiştir. Yapılan literatür taraması ve doküman analizi sonucunda her iki ülkenin de bölgesel ve küresel politik çatışmalardan dolayı birbirleriyle ilişkilerini geliştirmek zorunda kaldıkları, ancak bu ilişkinin başka iç ve dış politik olaylara yansıdığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İsrail, Türkiye, Arap Dünyası, Bağdat Paktı, Çevresel Pakt.*

THE EFFECTS OF THE ESTABLISHMENT OF THE INDEPENDENT STATE OF ISRAEL IN THE MIDDLE EAST AND TÜRKİYE-ISRAEL RELATIONS BETWEEN 1948-1958

Abstract

With the end of World War I, a new political order emerged in the Middle East. One key element of this new order was the establishment of Israel as a Jewish state. After World War II, Israel declared its independence, creating a long-lasting conflict in the region. Surrounded by hostile Arab states, Israel faced isolation and sought to counter this by building strategic relationships with Muslim, non-Arab countries. Among these, Israel saw Türkiye as a key ally. As the successor to the Ottoman Empire, Türkiye's main security concern during the Cold War was to prevent the spread of communism in the region. Therefore, establishing diplomatic relations with Israel posed no significant issue for Türkiye. This paper explores the impact of Israel's establishment on the Middle East and examines the reasons behind Türkiye's swift recognition of Israel. Through the analysis of various sources, it becomes clear that both nations felt compelled to strengthen their ties due to regional and global political pressures, though this relationship also had broader implications for their domestic and foreign policies.

Keywords: *Israel, Türkiye, Arab World, Baghdad Pact, Peripheral Pact.*

EXTENDED ABSTRACT

This article examines the political and diplomatic effects of the establishment of the State of Israel in the Middle East,

especially its relations with Türkiye between 1948 and 1958. Israel's declaration of independence led to serious tensions with the Arab states in the region and constituted an important turning point in Türkiye's regional foreign policy. In this context, Israel's efforts to establish relations with Muslim but non-Arab countries such as Türkiye in order to overcome its isolation in the Middle East and the strategic reasons behind Türkiye's taking these diplomatic steps are analyzed. In addition, how these relations affect the dynamics with other states in the region has also been one of the focal points of the article.

The uncertainties created by the British and French mandates in the region during the establishment of Israel, the efforts of the Jews to strengthen their presence in Palestine, and the international dynamics brought about by the Cold War after the Second World War are carefully examined. The background of Türkiye's recognition of Israel as the first Muslim country to do so is analyzed in detail in the light of historical documents, UN resolutions and diplomatic correspondence of the period. These sources provide a critical basis for understanding the evolution of Türkiye-Israel relations and their impact on other states in the Middle East.

In developing relations with Israel, Türkiye was motivated by the desire to join the Western bloc against the rising threat of communism in the region. Israel, on the other hand, sought to

alleviate its strategic isolation with non-Arab Muslim states in the region. These strategic relations between Türkiye and Israel played a decisive role in shaping the regional and international policies of both countries. As the first Muslim country to recognize Israel, Türkiye took steps to establish closer relations with the Western bloc against the growing threat of communism in the region. While Türkiye's foreign policy was initially aligned with the Arab world, it shifted more towards the Western alliance due to the security concerns of the Cold War. As Türkiye improved its relations with Israel, its ties with Arab countries weakened, leading Türkiye to reassess its diplomatic position in the Middle East.

This close relationship with Israel led to a significant change in Türkiye's foreign policy, especially in the 1950s, as the country sought to gain a stronger foothold in the Western bloc. Türkiye's foreign policy during this period sought to maintain the difficult balance between maintaining balanced relations with the Arab world and integration into the Western bloc. However, the relations with Israel weakened Türkiye's relations with the Arab countries over time and led to shifts in the diplomatic balance in the region. The rapid political changes in the Middle East and the Eastern Mediterranean have led to constant shifts in Türkiye's foreign policies. However, Ankara was faced with the weakening of its traditional ties with the Arab countries in the Middle East. When the Middle East policy it wanted to establish with the Baghdad Pact failed, it

determined a new Middle East policy with the Peripheral Pact established by Israel.

Giriş

Orta Doğu'daki Osmanlı düzeninin sona ermesiyle birlikte bölgede bir kaos ortaya çıktı. Yüzyıllardır bir düzen içinde yaşayan Orta Doğu halkları, I. Dünya Savaşı'nın ardından kendi kaderini tayin etme hakkı için harekete geçti. Arapların birleşik bir Arap krallığı kurma hayali ile Yahudilerin bağımsız bir devlet kurma arzusu çatışınca, bölgenin en büyük siyasi sorunlarından biri doğdu. 1918'den 1948'e kadar Orta Doğu siyasetinin en önemli meselelerinden biri olan bu mesele, ilerleyen yıllarda daha da büyük bir sorun haline geldi.

II. Dünya Savaşı'nın ardından İngiltere ve Fransa'nın bölgeden çekilmesiyle birlikte Yahudiler 1948'de İsrail'in bağımsızlığını ilan etti. İsrail, tüm komşularının düşman olduğu bir coğrafyada varlığını sürdürmeye çalışırken, Araplar bir Yahudi devletinin varlığını kabul etmeme konusunda kararlıydı. Türkiye ise Sovyet tehdidine karşı Batı Bloku ile yakınlaşmaya çalışıyordu. 1948'de Türkiye'nin İsrail'i tanıması, Batı ile entegrasyonunu hızlandırmış, ancak Arap ülkeleri ile olan ilişkilerde gerilimlere yol açmıştı. 1948-1958 dönemi, hem Türkiye-İsrail ilişkileri hem de Orta Doğu'nun siyasi dengeleri açısından kritik bir dönem olarak öne çıkmıştır.

1955'te Türkiye, Bağdat Paktı'nı kurarak komünizme karşı bir savunma hattı oluşturmayı amaçlamış, ancak Mısır gibi

Arap ülkelerinin katılmaması nedeniyle istenilen başarıyı elde edememiştir. 1958'de Türkiye, İsrail ve İran ile birlikte "Çevresel Pakt"ı imzalayarak bölgedeki stratejik izolasyonunu aşmaya çalışmış, bu da Türkiye'nin Batı Bloku'na olan bağlılığını ve bölgesel dinamiklere uyum arayışını yansıtmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin İsrail'i tanıma sürecinde ortaya çıkan dinamikleri incelemek ve İsrail'in Türkiye de dahil olmak üzere Arap olmayan Müslüman ülkelerle kurduğu ilişkilerin altında yatan motivasyonları eleştirel bir perspektiften değerlendirmektir. İsrail'in bölgesel yalnızlığını aşmak için Türkiye gibi ülkelerle geliştirdiği stratejik dostluklar ve bu dostlukların iki ülke dış politikası üzerindeki etkileri, çalışmanın temel sorunları olarak ele alınmaktadır. Bu süreçte Türkiye'nin Batı Bloku ile entegrasyon arayışları, İsrail'le kurduğu ilişkiler ve bunun sonucunda Arap ülkeleriyle yaşadığı gerilimler analiz edilerek, Orta Doğu'daki stratejik dengeler açısından bu ilişkilerin önemi sorgulanmaktadır. Çalışmamızda kullanılan kimi kaynaklar ve belgelerin bazıları daha önceki çalışmalarda kullanılmış bazıları ise ilk defa çalışmamızda incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

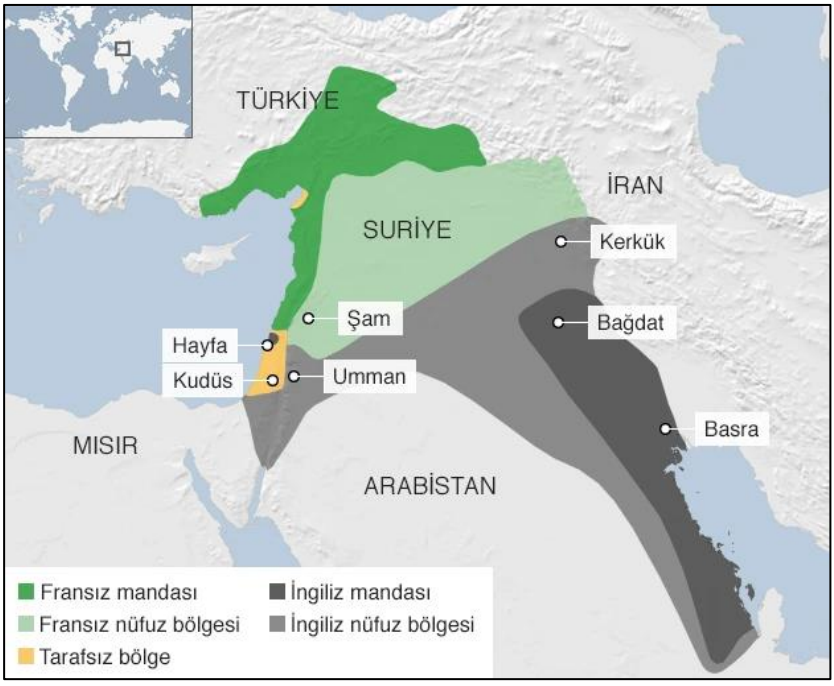
1. Orta Doğu'nun Yeni Devleti: İsrail

19. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı askeri ve siyasi mağlubiyetler Balkanlar'dan geri çekilmesine neden olmuş, İstanbul'un merkezi otoritesi başta Balkanlar olmak üzere çoğu bölgede zayıflamıştı. Durumun

farkında olan Avrupalı devletler hem kendi sömürgeci emelleri hem de Osmanlı İmparatorluğu'na son vermek için Orta Doğu'da siyasi faaliyetlere girişmişti. Ancak İmparatorluğun Orta Doğu toprakları, İngiltere ve Fransa arasında anlaşmazlıklara neden oluyordu. İki taraf arasındaki anlaşmazlığın çözülmesi adına İngiliz elçi Mark Sykes ve Fransız elçi François Georges-Picot, Londra'da masaya oturmuş kendi adlarını verdikleri Sykes-Picot Antlaşması'nı hazırlamışlardı. İngiltere ve Fransa arasında yapılan bu antlaşma, Rusya'nın da onayını alındıktan sonra 16 Mayıs 1916'da imzalanmıştı (Ulrichsen 2014, 156).

İngilizler, Orta Doğu'daki Osmanlı hâkimiyetini zayıflatmak adına neredeyse bütün etnik ve dini gruplara sözler veriyordu. 24 Ekim 1915'te Mekke Emiri Şerif Hüseyin ile İngiltere'nin Mısır Valisi McMahon arasındaki görüşmelerde de Arapların geleceğine dair sözler verildi. Yapılan görüşmelerde Britanya'nın, sınırlarını Şerif Hüseyin'in belirleyeceği büyük Arap Krallığı'nı tanıyacağı bildiriliyordu (Cleveland ve Bunton 2009, 158). Ayrıca 2 Kasım 1917'de İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Arthur Balfour, Siyonist lider Lord Rothschild'e bölgede "Yahudi halkının milli yurdu" kurulabileceğini, daha sonra kendi adıyla anılacak Balfour Deklarasyonu ile bildirmişti (Arı 2012, 81).

Harita 1: Sykes-Picot Antlaşması

Kaynak: "BBC Türkçe - Sykes-Picot: Yüz yıldır hınç yaratan harita"

Bölgede Avrupalıların eliyle bir Yahudi Devleti kurulması fikri ilk defa ortaya atılmıyordu. Bu plan, daha önce 1798'de Mısır'ı işgal eden Fransa İmparatoru Napolyon tarafından da önerilmişti. Ancak Akka önlerinde aldığı yenilgiden sonra bu plan sessizce unutulmuştu (Darwish ve Abdel Kadir 2021, 5). Fransızların ardından İngilizlerin de Orta Doğu'da bir Yahudi Devleti kurma projesi tam bir kaosa neden olmuştu. Bu sorunun çözülmesine yönelik olarak, I. Dünya Savaşı'nın ardından yapılan Paris Barış Konferansı'nda Hicaz Kralı Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal ile Dünya Siyonist Teşkilatı'nın önemli

isimlerinden Haim Weizmann arasında bir anlaşma yapılmıştı. Bu anlaşmaya göre, İngiltere'nin vaat ettiği Büyük Arap Krallığı gerçekleşirse Emir Faysal, bölgede bir Yahudi Devleti'nin kurulmasını kabul edecekti. Ancak, İngilizler Büyük Arap Krallığı vaadini yerine getirmeyince, iki taraf arasında yapılan bu anlaşma doğrudan hükümsüz oldu (Lewis 1987, 177).

Hem Fransızlar hem İngilizler bölgede bir Yahudi devletini kurmaya çalışırken Avrupa'daki zengin ve güçlü Siyonist grupların desteğini de yanlarında bulmak istiyorlardı. Savaş pahalı bir işti ve bu ekonomik açığın karşılanması için zengin Siyonist sermayedarların desteği elzemdi. Siyonist gruplar da hem Almanlar hem de İngilizlerle bağımsız bir Yahudi devletinin kurulması için diplomatik temaslarda bulunuyorlardı (Murat 2019, 453). İngiltere'nin Balfour Deklarasyonu hamlesi öncesinde, Alman Dışişleri Bakanı Zimmermann, hem Alman hem de Osmanlı İmparatorluğu idarecilerini Yahudilerin lehine bir bildiri yayınlanması için ikna etmeye çalışmış ama başarılı olamamıştı. Bu başarısızlığın ardından İngilizler, Balfour Deklarasyonu ile öne geçmişti (Anderson 2001, 354). İngilizlerin bir diğer planı ise Süveyş Kanalı'nın doğu yakasını güvence almaktı. Böylece başta Hindistan olmak üzere Asya'daki sömürgelere giden en önemli yol korunacak, ayrıca ele geçirilen yeni petrol sahaları (Kerkük ve Musul'dan çıkarılan petrol) Hayfa Limanı'ndan Avrupa'ya ulaştırılacaktı (Barr 2012, 10).

Harita 2: İngiliz Mandası iken Filistin Coğrafyası

Kaynak: BBC Türkçe - "İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı?"

Savaşın ardından, 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'nda İngiltere, Filistin ve Ürdün arasında bir bölünme önerdi. 18-26 Nisan 1920 arasında yapılan San Remo Konferansı'nda ise bölünme önerisi kabul edildi ve Filistin'de bir İngiliz Mandası kuruldu. Bölgede İngiliz Mandası'nın kurulmasının ardından, Filistin'de büyük bir Arap isyanı patlak verdi. Kudüs Baş Müftüsü Hacı Emîn el-Hüseynî ve İzzeddin Kassâm gibi yerel liderlerin ön plana çıktığı bu isyan süreci, 1930'lu yıllara damgasını vurmuştu (Elpeleg 1999, 73). İsyanın en ağır silahlı çatışma süreci 1936-1939 arasında yaşanmıştı.

İngilizler bu isyanı sert bir şekilde bastırmıştı. Bu durum bölgedeki Filistinli Arapların askeri direnişini büyük ölçüde zayıflatmıştı (Bozarslan 2011, 81). Fakat isyanın bastırılmasının ardından işler bu sefer Yahudiler için ters gidecekti. Zira Avrupa'da II. Dünya Savaşı'nın ayak sesleri duyulmaya başlamıştı. İngilizler, yaklaşan savaşa karşı önlem almak için mandalarındaki bölgelerde temkinli politikalar uygulamaya başlamıştı. Bu doğrultuda attıkları ilk adım ise 17 Mayıs 1939'da politik ilkeler beyannamesi "White Paper"ı ilan etmekti.

"White Paper" olarak bilinen belgeyle birlikte Londra, Filistin'e yapılan Yahudi göçlerine kota uygulamasına gitmeye karar vermişti. Gelecek 10 yıl içinde en fazla 75.000 kişilik bir Yahudi göçünün kabul edileceğini açıklayan İngiliz Hükümeti, ayrıca bölgede bir Yahudi devleti kurma politikasından vazgeçtiğini ima eden esaslar açıklamıştı (Mansfield 2012, 299). İngilizler, bölgede Yahudi devleti kurmaktan ziyade, Arap ve Yahudi halklarının eşitliğine dayanan bir devlet kurma konusunda karar vermiş görünüyordu. Bu durum Yahudiler arasında şok etkisi yaratmıştı. Zira İngilizlerin yaklaşan büyük savaş öncesi Arap tarafını memnun etmek için yaptığı bu açıklama, Yahudilerin aleyhineydi. Ancak Avrupa'da Yahudilere karşı uygulanan Nazi zulmü ve Antisemitizm, Filistin'deki Yahudileri İngilizlerle iş birliğine mecbur kılıyordu. Bu yüzden İngilizlerle hem askeri hem de politik anlamda daha fazla çatışmaya girilmek istenmiyordu (Shlaim

2022, 68). Araplar için ise durum oldukça kırılgandı. İngilizlerin bölgedeki stratejik dengeleri ve petrol kaynaklarını korumak için bu politikayı izlediği belliydi. Nitekim savaş sırasında bölgede çıkabilecek büyük bir Arap isyanı veya Nazi Almanya'sı ile Faşist İtalya'nın herhangi bir askeri veya siyasi dahli, İngilizlerin bölgedeki varlığı için kaos doğurabilirdi. "White Paper" her ne kadar Yahudilerin aleyhine bir belge gibi görünse de Araplar tarafından da benimsenmemişti. Araplar, Filistin'de bir Arap devleti kurulması şartının yanı sıra Yahudi göçlerinin kısıtlanmasını değil, tamamen kesilmesini istemişlerdir (Halloum 1989, 165).

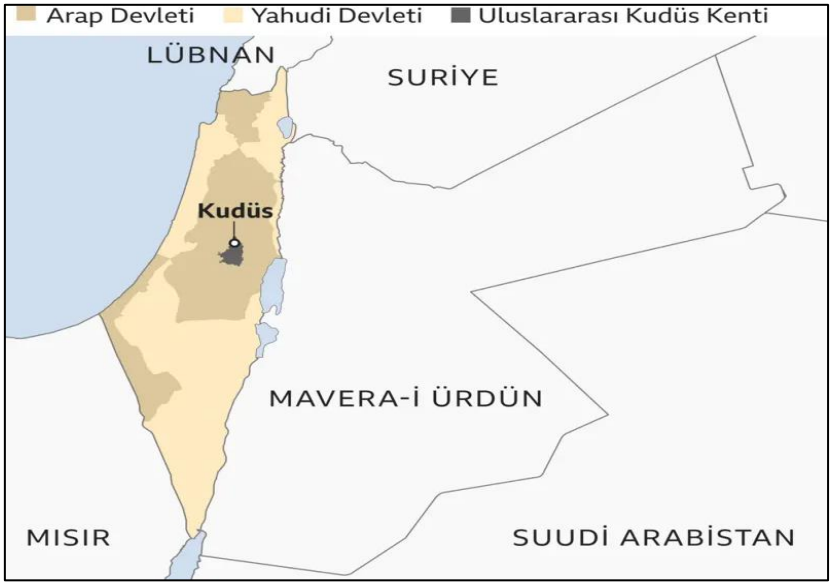
II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle İngiltere kazanan taraftaydı ama savaş hem ekonomisini hem de sömürge ve mandalarındaki siyasi hâkimiyetini zayıflatmıştı. Savaşın bitmesiyle Irgun ve Lehi gibi Yahudi paramiliter terör grupları, İngilizlerin bölgeden çekilmesini hızlandırmak için çeşitli silahlı saldırılarda bulunuyordu. Aynı zamanda bu gruplar bölgede bir Yahudi Devleti'nin kurulması için bütün askeri yöntemleri deniyordu (Sağlam 2023, 1675). Savaşın ardından İngiltere'de Muhafazakâr Parti lideri Winston Churchill seçimleri kaybetmiş ve yerine İşçi Partisi lideri Clement Attlee başbakan olmuştu. Yeni hükümet, Yahudi paramiliter grupların bölgede yarattığı kaos ve kargaşadan bıkmıştı. Ayrıca Başbakan Clement Attlee, İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sonrası yeni dünya konjonktürünü dikkate alarak bir güvenlik paradigması oluşturmasının gerekliliğini vurguluyordu (Irkıçatal 2012, 33). 14 Şubat

1947'de Londra, Filistin mandasından çekileceğini ve sorunu Birleşmiş Milletlere (BM) devredeceğini açıklamıştı. İngiliz temsilci BM'de bu durumu, "Yahudilerin nefreti ve Arapların intikam hissi bizi bunu sonlandırmaya mecbur bıraktı" şeklinde özetlemişti (YouTube, Al Jazeera Turk, Belgesel: Büyük felaket 2. Bölüm, 2015, 46:38, Erişim Tarihi: 01.09.2024).

İngilizler, Filistin meselesinde çözümsüzlüğe girince, 1937 yılında hazırlanan Peel Komisyonu raporu doğrultusunda 29 Kasım 1947'de BM'ye bölgede taksim kararı uygulamasını teklif etmişti. Araplar komisyon raporuna karşı çıkmıştı. Bölgede bağımsız bir Yahudi devletinin kurulmasının yanı sıra, Türk-Yunan mübadelesi gibi bölgede nüfus değişikliklerinin yapılması teklifi, Araplar tarafından kesinlikle reddediliyordu. Yahudi Konseyi ise teklif konusunda ikiye bölünmüş ve kararsızlık içinde kalmıştı. Zira Yahudiler bu kararın ne getireceği konusunda emin değillerdi (Podeh 2015, 28). Peel Komisyonu'nun ardından Woodhead Komisyonu oluşturulmuş ve bu komisyon da taksime dair teklifler ortaya atmıştı. Ancak komisyonların ortaya koyduğu tasarılar başarısız oldu. Bu çözümsüzlük ortamında İngilizlerin teklifi doğrultusunda BM'de 28 Nisan 1947 tarihinde 11 devletten oluşan Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (UNSCOP) kuruldu (Taşdemir 2000, 210). Bu komite nüfus yoğunluğuna dair çalışma yapacak ve Filistin meselesinde nasıl bir çözüme kavuşulabileceğine dair sahada yaptığı araştırmalar ve çalışmalarla raporlar oluşturacaktı (Pappe 2007, 168). Hazırlanan raporlar BM Genel Sekreterliğine

sunulmuştu. Raporlar iki plan içermekteydi: Birincisi, komisyon üyelerinin çoğunluğunun kabul ettiği bölgeyi üçe bölen "çoğunluk planı"; ikincisi, diğer üye devletlerin önerdiği federal bir devletin kurulmasını öngören "azınlık planı" idi.

Harita 3: BM Filistin Paylaşım Planı

Kaynak: BBC Türkçe –-"İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı?"

Taksim Planı 29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu'nda oylandı. 33 kabul, 13 ret ve 10 çekimser oyla Birleşmiş Milletler 181 Sayılı Genel Kurul Kararı olarak kabul edildi. Bu karara göre Filistin üçe bölünecekti: Filistin; bir Arap, bir Yahudi devleti olarak iki ayrı devlet ve ayrıca Kudüs, uluslararası gözetimde olan bir birim corpus separatum (Latince bir terim olup, "ayrı bir varlık" veya "özel bir bölge" anlamına gelir. Genellikle bir şehrin ya da bölgenin uluslararası gözetim altında,

özel bir statü ile yönetilmesini ifade eder. Bu terim, Filistin'in taksim planında Kudüs'ün uluslararası bir yönetim altında, bağımsız ve tarafsız bir bölge olarak yönetilmesini tanımlamak için kullanılmıştır) olacaktı (Lewis 1996, 362).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Fransa taksim lehinde oy kullanırken, İngiltere çekimser kaldı. Türkiye ise taksime ret oyu verdi. Yahudiler, BM'nin taksim planını Kudüs konusundaki itirazlarına rağmen kabul ettiler. Araplar ise planı reddettiler. Bu planın oylanmasında İngilizler, giderayak bölgedeki siyasi ve ekonomik çıkarlarını korumak için tarafsız kalmıştı. Ancak ABD, İngilizlerin yarattığı boşluğu dolduracak ve yeni kurulacak Yahudi devletine gereken desteği verecekti. ABD'nin yanı sıra, SSCB, bölgede İngilizlerin etkisinin kırıldığına inanıyor, özellikle Rusya'dan Filistin'e göçen Yahudilerin sosyalist-komünist düşüncelerinin İsrail'i siyasi ve ekonomik anlamda etkileyebileceğini düşünüyordu (Primakov 2010, 310).

O dönem gerçekten İsrail'in sosyalist veya komünist bir ideolojide olabileceğine dair bir beklenti vardı. Ankara da bu beklenti içerisindeydi ve İngilizlerin bölgeden çekilmesiyle birlikte oluşabilecek büyük bir kaostan endişe eden Türk tarafı, bu durumda Sovyetlerin bölgede askeri ve siyasi olarak nüfuz kazanmasından çekiniyordu (Bayur 1948). Ayrıca, Türk kamuoyunda İngilizlerin Filistin'den çekilirken bölgeyi Araplara

teslim edeceği yönünde yanlış bir algı da vardı (Us 1948). İsrail konusundaki bu türden yanlış okumalar, Türkiye'yi Filistin meselesinde Arapların yanında durmaya itiyordu. BM'de yapılan Filistin'in taksimi oylamasında Türkiye'nin "Hayır" oyu vermesindeki en önemli etkenlerden biri buydu. Türkiye'nin taksim meselesinde Arap devletlerinin yanında durması, Türkiye'nin Orta Doğu'daki prestijini önemli ölçüde arttırmıştı. Arap Dünyası'nın çeşitli ülkelerinden teşekkür ve tebrik telgrafları alınmış, BM'deki Türk delegasyonu Arap ülkelerinin delegasyonları tarafından tebrik edilmişti. Hatta BM'de alınan kararın ardından, Şam ve Beyrut'ta düzenlenen protesto gösterilerinde ABD ve SSCB elçilikleri önünde tepki gösterilirken, Türk elçiliğine minnet ve teşekkür gösterileri yapılmıştı (CDAB, Yer: 266-793-49, 8 Aralık 1947). Mısır gibi önemli Arap ülkelerinin gazetelerinde de yer alan bu karar, Araplar ve Türkler arasındaki dayanışmanın artırılması yönünde çağrılara neden olmuştu (Fenik 1947).

Bu kararın aleyhine oy kullanan diğer ülkeler ise şunlardı: Afganistan, Suudi Arabistan, Küba, Mısır, Yunanistan, Hindistan, İran, Irak, Lübnan, Pakistan, Suriye, Yemen, Küba ve Yunanistan. Kararın kabulünün ardından Yahudiler, İngilizlerin gözetiminde yeni devletlerinin ilanına hazırlık yaptı. Bölgedeki İngiliz mandası 14 Mayıs 1948'de resmen sona erdi. İngilizlerin çekilmesinin aynı günü, İsrail Ulusal Konseyi'nin Başkanı David Ben-Gurion, Tel Aviv'de "Bağımsızlık Bildirgesi"ni okudu ve yeni İsrail Devleti'ni bütün dünyaya duyurdu. ABD,

bu duyuruyu 11 dakika, SSCB ise bu duyuruyu 3 gün sonra cevaplayıp, İsrail Devleti'ni resmen tanıyacaktı. Ayrıca, SSCB, Çekoslovakya üzerinden İsrail'in silah ihtiyacını karşılayacaktı (Johnson 2001, 609).

Bağımsızlık ilanı Araplar tarafından hiç hoş karşılanmadı ve bağımsızlığın ilan edildiği aynı gün Mısır, Ürdün, Suriye ve Irak, İsrail'e savaş ilan etti; böylece ilk Arap-İsrail Savaşı patlak verdi. Ancak İsrail, büyük bir başarı göstererek savaşı kazandı. Tarihe "en-Nakba" (Büyük Felaket) olarak geçen bu savaşın sonunda, İsrail 1947'deki Taksim Planı ile elde ettiği %56'lık Filistin toprağını %78'e çıkarmıştı. Bu süreçte 15.000 Filistinli hayatını kaybederken, 800.000 Filistinli mülteci konumuna düşmüştü. İsrail'in işgal ettiği topraklarda 150.000, Ürdün'ün eline geçen Batı Şeria'da 400.000 ve Mısır'ın kontrolündeki Gazze'de ise 50.000 Filistinli kalmıştı. Filistinlilerin başka ülkelere göçü ve Yahudilerin Filistin'de gün geçtikçe artan nüfusu, demografik yapıyı kalıcı bir şekilde değiştirmiş ve günümüzde hâlen devam eden Filistinli mülteciler sorununa neden olmuştur (Yaşar & Özcan & Kor 2011, 41).

I. Arap-İsrail Savaşı ile birlikte duran diplomatik çözüm arayışları, 20 Mayıs 1948'de İsveç kralının yeğeni ve İsveç Kızılhaç Teşkilatı'nın Başkanı Kont Folke Bernadotte'un BM'nin beş daimi üyesi tarafından BM Filistin Arabulucusu olarak seçilmesiyle yeniden başladı (Armaoğlu 1989, 96). Kont Bernadotte, Filistin'de artan zorluklara çözüm getirmek

amacıyla hazırladığı raporda, Filistinli mültecilerin geri dönüşü, geri dönemeyenler için tazminat ödenmesi, Kudüs'e uluslararası statü verilmesi ve Filistin'deki kutsal mekanların korunmasıyla serbest erişimin sağlanması gibi taleplerde bulundu. Bu çalışmaların yanı sıra bir uzlaştırma komisyonunun kurulmasına dair karar alındı. Komisyonu oluşturmak üzere sırayla Fransa, Türkiye ve ABD'den temsilciler seçildi. Araplar, Türkiye'nin komisyonda yer almasından rahatsız olmuştu. Ancak yine de Ankara bu komisyona katılmakta herhangi bir beis görmemişti. Türkiye adına, bu komisyona Bakanlar Kurulu'nun aldığı kararla Hüseyin Cahit Yalçın temsilci olarak atanmıştı (CDAB, Yer: 118-87-1, 1 Ocak 1949). Hüseyin Cahit Yalçın'ın delegeliği sırasında Türkiye, Filistin-İsrail meselesine daha yakından bakma fırsatı bulmuş ve İsrail'e yapılan ziyaretler ile görüşmeler sonucunda, Tel-Aviv'in komünist ve SSCB dostu olacağına dair şüpheleri ortadan kalkmıştı (Küçük 2023, 300).

Harita 4: I. Arap-İsrail Savaşı'ndan Sonra Filistin

Kaynak: BBC Türkçe - "İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı?"

Komisyon, her iki tarafın yetkilileri ile görüşmeler yapmıştı. Ancak, Arap devletlerinin Filistinli mültecilerin yurtlarına geri dönebilmesine dair taleplerine karşın İsrail'in taviz vermemekte ısrarlı tutumu nedeniyle görüşmelerden umut kesilmişti. Arap tarafı, İngilizlerin kendilerine verdikleri sözleri tutmadıklarını ve İsrail konusunda ise en fazla özerklik tanınabileceğini bildiriyordu (Doğrul 1948). Yahudiler için bağımsız bir devlet elzemdi. Tam böyle bir ortamda Kont Bernadotte, Yahudi Lehi Örgütü'nün suikastına uğramıştı. Bu suikast, tüm diplomatik çözüm umutlarını sona erdirmişti. Radikal Yahudi terör grupları için bu ortamda diplomatik bir çözüm kabul edilemezdi, çünkü herhangi bir barış anlaşması, hem toprak kazanımı bakımından İsrail'i sınırlayacak hem de BM'nin Filistinli göçmenler konusunda adım atmasını gerektirecekti. Bu suikastı gerçekleştiren Lehi Örgütü'nün o dönemki başkanı İzak Şamir'di, kendisi ayrıca 1983 yılında İsrail Başbakanı olacaktı (Pedahzur ve Perliger 2011, 28).

2. Dönemin Türk Dış Politikasının Temel Dinamikleri

Bir dönem Orta Doğu coğrafyasında tek hâkim güç olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan cumhuriyet dönemine geçiş sürecinde Türkiye'nin dış politikası, Orta Doğu'daki sorunlara yaklaşımında önemli değişiklikler göstermişti. Osmanlı Devleti'nin halifelik üzerinden İslam dünyasıyla kurmuş olduğu bağlar, Cumhuriyet döneminde laiklik ilkesi doğrultusunda terk edilmişti. Aslında Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat

Dönemi'yle başlayan modernleşme ve laikleşme hareketleri, Batı ile artan diplomatik temasların bir sonucuydu. Tanzimat Fermanı ile başlayan bu süreç, Osmanlı devlet mekanizmasında dinin etkisinin azalmasına ve seküler bir idari yapının oluşturulmasına yönelik ilk adımdı. Bu dönemde devletin laikleşme politikaları, Batılı güçlerle ilişkilerin derinleştirilmesi ve modern hukuk sistemlerine entegrasyon yoluyla dış politikada Batı ile daha yakın ilişkilerin kurulmasını sağlamıştı (Mardin 2000, 105). Tanzimat Devri'nde başlayan bu devlet geleneği cumhuriyet ile tamamen benimsenmişti. Ayrıca, Mustafa Kemal Atatürk'ün belirlediği "Yurtta sulh, cihanda sulh" politikası gereği, ülke herhangi bir tehdit algılamadığı zaman dış politikada komşularla iyi geçinme politikası uygulanmıştı (Lewis 1968, 483). Laiklik ilkesi, Türkiye'nin Orta Doğu ile ilişkilerinde modern ulus-devlet prensiplerini temel almasına ve dini temelli yaklaşımları dışlayarak Batı'ya yakın, seküler bir dış politika izlemesine yol açmıştı (Ahmad, 2008, s. 173). Ayrıca Türk kamuoyunun hafızasında, Filistin ve diğer Arap topraklarından çekilmenin en büyük nedenlerinden biri olarak, I. Dünya Savaşı sırasında Araplar ve İngilizler arasındaki iş birliği yer alıyor ve bu yüzden bölgede yeni maceralar aranmıyordu (Can 1948).

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı arifesine kadar Doğu ve Batı dünyası arasındaki ilişkileri başarılı bir şekilde dengelediği söylenebilir. Hatta o dönem Batı dünyası tarafından tecrit edilen SSCB ile bile ilişkileri iyi düzeydeydi. Türk-Sovyet ilişkileri,

Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ile uzun süreli rekabetinden sonra, 20. yüzyıl başlarında yeni bir döneme girmişti. I. Dünya Savaşı sonrası Lenin ve Mustafa Kemal Paşa arasında stratejik bir yakınlaşma başlamıştı. Sovyetler, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin anti-emperyalist savaşını desteklerken, Mustafa Kemal, Sovyetlerin komünist ideolojisine mesafeli yaklaşmış ve Türkiye'nin milli bağımsızlık ideallerini ön plana çıkarmıştı (Gökay 2006, 34). Ancak II. Dünya Savaşına doğru, SSCB ve Nazi Almanyası arasında yapılan ittifak Türk-Sovyet ilişkilerinde dönüm noktası oldu (Deringil 2014, 80). Türk tarafı bu ittifakın ilk kurbanı olan Polonya'dan sonra sıranın kendisine geleceğine ve her iki gücün işgaline uğrayacağına inanıyordu. "Polonya Sendromu" olarak da adlandırılan bu süreç ile Ankara güvenlik stratejisini İngiltere, Fransa ve ABD ortaklığında aramaya başladı. Sovyetler, Ankara için artık güvenilmez bir konumdaydı. Moskova'da yapılan görüşmelerde Türk tarafına Polonya'nın başına gelenlerden bahsedilip, göz dağı verilmişti. Bunun yanı sıra Moskova'nın, Ankara'ya Berlin'le yaptıkları pakta katılmasına yönelik teklifleri de kabul edilemezdi (İşçi 2021, 64). SSCB de, Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939'da yaptığı Yardımlaşma Antlaşması (Traité d'Assistance Mutuelle) rahatsız olmuştu (Soysal 1982, 367). Naziler ile yapılan ittifakın bozulması sonrası Türkiye'nin Müttefikler lehine savaşa girmeyi kabul etmemesi gibi gelişmeler savaş yıllarına damga vurmuştu. Savaş sonrası, Stalin'in yaptığı pervasızca açıklamalar ve Sovyetlerin boğazlar ve sınırlar

konusunda Türk tarafının kabul edemeyeceği tekliflerde bulunması, dış politikada yeni bir güvenlik algısının yaratılmasına neden olmuştu (Tellal 2018, 502).

SSCB ile ilişkilerin bu şekilde kötüleşmesinin ardından Türkiye'nin Batı Bloku ile ilişkilerinin kurulması, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen uluslararası dengelerle yakından bağlantılıydı. SSCB'nin yayılmacı politikalarına karşı Türkiye Batı'ya yakınlaşma ihtiyacı hissetmişti. Balkanlar'da komünist rejimlerin iktidara gelmesi üzerine ABD, iç savaşta olan Yunanistan'ı ve komşusu Türkiye'yi, SSCB'nin nüfuzundan korumak için Truman Doktrini'ni açıklamıştı (Sander 2013, 187). Bu doktrinle birlikte, 1947-1951 yılları arasında her iki ülkeye toplamda 400 milyon dolar yardım yapıldı; bu yardımların 250 milyon doları Yunanistan'a, 150 milyon doları ise Türkiye'ye verildi. Böylece, Moskova'ya karşı Batı ile kurulan ittifakta Londra'nın yerini Washington resmen almıştı (McGhee 1990, 23).

Truman Doktrini'nin ilanının ardından ABD, kendi cephesindeki Avrupa ülkeleri ve Türkiye'ye Marshall Planı kapsamında siyasi, ekonomik ve askeri yardımlarını sürdürdü. ABD'nin SSCB'ye karşı uyguladığı Çevreleme Politikası (Containment Policy) gereği kurulan North Atlantic Treaty Organization (NATO) yapısına Ankara'nın katılma süreci, milli bir mesele haline gelmişti. Bu örgüte katılabilmek için dış politikada Batı dünyası, özellikle de ABD ile eşgüdüm içinde

olunması gerekiyordu (Çalış 2020, 71). İşte bu ortamda, Filistin-İsrail meselesinde Ankara, Batı dünyasının meseleye bakış açısına öncelik vermeye başladı. Ayrıca, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hükümeti, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Türkiye'nin Orta Doğu'daki gelişmelere müdahil olmaktan kaçınarak, bölgedeki gerilimlere karşı temkinli ve dengeli bir duruş sergilemiştir. CHP'nin bu yaklaşımı, Türkiye'nin iç güvenliğini koruma ve Batı Bloku ile ilişkilerini ön planda tutma stratejisine dayanıyordu. Ancak, Demokrat Parti (DP) hükümeti 1950'de iktidara geldikten sonra bu duruş değişmeye başlamıştır. DP, Soğuk Savaş'ın getirdiği uluslararası konjonktürde daha aktif bir dış politika izlemeyi tercih etmiş ve özellikle Batı ile yakın ilişkilerini güçlendirme adına Orta Doğu meselelerine daha fazla dahil olmuştur. Bu, Türkiye'nin ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesindeki yardımları ile bölgedeki stratejik çıkarlarına daha fazla odaklanmasına neden olmuş, dolayısıyla DP hükümeti Orta Doğu'daki krizlere daha müdahaleci bir tutum sergilemiştir (Zürcher 2004, 234).

3. Türk-İsrail İlişkilerinin Kuruluş Süreci

Filistin-İsrail meselesinde açık bir taraftarlık politikasından kaçınmaya çalışan Ankara, ilk Arap-İsrail Savaşı sürecinde tarafsız kalmıştı. Türkiye, Arapların kendilerine silah satması yönündeki talebini de reddetmişti (Cankara 2018, 78). İsrail'in savaş sonrası uluslararası arenada meşruiyet

kazanmasıyla, o dönemde BM'ye üye olan 58 devletten 40'ı İsrail'i tanıma kararı almıştı. Bu ortamda dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Ankara'nın BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyesi olmasından dolayı İsrail'i tanımada geç kalındığını, bu durumun sonsuza kadar devam edemeyeceğini ve Araplar ile dengeyi bozmadan İsrail'in tanınması konusunda adım atılması gerektiğini yazdığı raporlarda belirtmişti. Sadak ayrıca, Türkiye ile İsrail arasında kurulabilecek ticari ilişkilerin Türkiye'nin yararına olacağını ifade etmişti. Bu gelişmeler ışığında Ankara, 24 Mart 1949'da Bakanlar Kurulu kararı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün imzasıyla İsrail'i resmen tanımıştı (CDAB, Yer: 118-08-03, 24 Mart 1949).

Türkiye'nin İsrail'i tanıma kararı, bölge siyaseti için bir dönüm noktası olmuştu. Ankara laik bir rejim benimsemesine rağmen Müslüman çoğunluğa sahip bir ülkeydi. İsrail için, çoğunluğu Müslüman olan bir ülke tarafından tanınmak önemli bir kazanımdı. Ancak Türkiye için İsrail meselesi çok yönlü bir konuydu. Uzun süre "bekle ve gör" politikası uygulayan Ankara, bölgesel düzenden ticari ve ekonomik çıkarlara kadar birçok alanda ulusal çıkarlarını gözeterek İsrail'i tanıma kararı almıştı (Akdevelioğlu & Kürkçüoğlu 2018, 640). Nitekim Türkiye'deki Yahudi Cemaati'nin Ankara ile ilişkilerini bile bu dönem oluşan çıkar ortamı belirliyordu. 1947'ye kadar Türk Hahambaşılığının Dünya Siyonist Kongresi'ne bile katılmasına izin vermeyen Ankara, İsrail konusundaki politika değişikliği sonrası Türkiye'deki Yahudilerin, Filistin'e gitmesine izin

vermiş ve Yahudi cemaatlerine davranışıyla özellikle ABD siyasetinde önemli bir gücü olan Yahudi lobisini etkileyebileceğini düşünmüştü (Şenel 2014, 169).

İsrail'in resmen tanınmasından sonra, 9 Mart 1950'de Türkiye ile İsrail arasında ilk maslahatgüzarlar (siyasal temsilciler) göreve başladı (CDAB, Yer: 210-37-2, 26 Kasım 1949). Karşılıklı resmi tanınmalar ve elçilerin atanmasının ardından, o dönemde Dışişleri Bakanlığı'nda Umumi Kâtip İktisadi İşler Muavini olan Fatin Rüştü Zorlu, iki ülke arasında 4 Temmuz 1950'de imzalanacak olan Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları'nın görüşmelerini yürütmek üzere görevlendirildi (CDAB, Yer: 122-23-14, 10 Mart 1950). Bu durum, Türk dış politikasında önemli bir noktayı işaret ediyordu. Her ne kadar görüşmeler CHP döneminde başlamış olsa da bu anlaşmanın onaylanması DP döneminde gerçekleşmişti. Her iki parti iç politikada farklı yöntemler benimsemiş fakat dış politikada, özellikle Filistin-İsrail meselesinde benzer bir politikayı sürdürdüler.

Türkiye ve İsrail arasında 4 Temmuz 1950'de imzalanan ticaret ve ödeme anlaşmasında İsrail ile çok boyutlu ve yönlü ticari anlaşmalar yapılmıştı. 15 farklı başlık altında toplanan anlaşma koşullarıyla her iki taraf birbirine siyasi, ticari hükümlerin geliştirilmesi konusunda karşılıklı iyi niyet sergileneceğinin taahhüdünü vermiş ve gerçekten bu doğrultuda adımlar atılmıştı. Örneğin ticaret ve ödeme anlaşmasına ek

olarak Modüs Vivendi, anlaşması yapılmıştır. Anlaşmada iki ülke arasındaki ilişki şu şekilde tarif ediliyordu: "birbirlerine karşılıklı olarak en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesini uygulayacaklardır." (CDAB, Yer: 43755-205820–4, 26 Temmuz 1950).

Tarım konusunda o dönem yetersiz seviyede olan İsrail buğday ihtiyacını da Türkiye'den karşılamıştı. Türkiye'nin tarım alanında verimli geçen yılları bu ekonomik ilişkiye de yansımış ve anlaşmalar yapılmıştı (CDAB, Yer: 131-25-10, 4 Nisan 1953). İki taraf arasında devam eden ekonomik ilişkiler ilerleyen süreçte artırılmıştı. Nitekim 1950'de yapılan ticaret ve ödeme anlaşmasında belirlenen 840.000 dolarlık ticaret hacmi önce 1.300.000 dolara yükseltilmiş, daha sonra bu rakam yapılan ek protokol anlaşmasıyla 1.500.000 dolara çıkartılmıştı (CDAB, Yer: 134-102-17, 25 Aralık 1953).

Kapitalist-liberal ekonomi modelinin açıkça benimsenmesiyle birlikte Türkiye, özel sektörün sanayide güçlenme çabalarına desteği arttırmıştı. Ayrıca özel sektörün dış ticarete girmesine de izin vermişti. Bu dönem oluşturulan "Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi'' ile yabancı sermayenin ülkeye gelmesi desteklenmişti. Bu doğrultuda örneğin Koç firmasının İsrailli firmalar ile yapmak istediği ticari faaliyetler talebi Bakanlar Kurulunca görüşülmüş, bu talebin onaylanmasına ve desteklenmesine dair onay verilmişti (CDAB, Yer: 135-43-2, 30 Nisan 1954). Bu dönem İsrail donanmasının

İstanbul limanını ziyaret etmesine izin verilmesinin yanı sıra (CDAB, Yer: 136-48-3, 20 Mayıs 1954), İsrail'in Birmanya'ya (Myanmar) sattığı 20-23 adet askeri uçağın Türkiye hava sahasını kullanmasına izin verilmesi, İsrail'in, Türkiye üzerinden rahatça iş yapabildiğini göstermesi bakımından önemlidir (CDAB, Yer: 138-112-4, 4 Şubat 1955). İsrail ile ilişkilerin kurulmasıyla birlikte Arap devletleriyle ilişkiler bozulmuş olsa da Türkiye, Filistinlilere yardım konusunda BM tarafından yapılan çalışmalara katılmış ve delegeler yollamıştır. 8 Nisan 1950'de Beyrut'taki Birleşmiş Milletler Orta Doğu Filistin Mültecilerine Yardım ve Bayındırlık Ajansı'nın (UNRWA) Türkiye delegesi olarak Milli Mücadele döneminin önemli isimlerinden Refet Bele atanmıştı. Bele, bu görevini 22 Şubat 1961'e kadar sürdürmüştü (CDAB, Yer: 122-32-5, 8 Nisan 1950).

4. Stratejik İlişkiler ve Çekinceler: Türkiye'nin Komünizm, Arapların Siyonizm Korkusu

BM üyesi olarak uluslararası alanda meşruiyetini arttırmaya çalışan İsrail, 23 Ocak 1950'de Kudüs'ü başkent olarak ilan etti. İsrail'in bu adımına karşın, Arap ülkeleri ateşkes anlaşmaları imzalamış olmalarına rağmen bir barış anlaşması imzalamamıştı. Özellikle İngiltere, Fransa ve ABD, bölgede herhangi bir savaşın çıkmaması, sınırların değişmemesi ve SSCB'nin etkinliğinin artmaması için "Üçlü Deklarasyon" ilan etmişlerdi. Bu deklarasyonla, Batılı büyük güçler, Orta Doğu'da

Arap ülkeleri ve İsrail üzerinden ilk kez silahlanmayı kontrol altına almaya çalıştı (Pirinççi 2018, 379). Bu deklarasyon sayesinde, en azından 1956'daki Süveyş Krizi'ne kadar bölgede herhangi bir savaş çıkması engellenmişti. Nitekim, bu ambargoyu ilk delen ülke Fransa olacaktı. Fransa'nın gizli bir şekilde İsrail'e silah sağlaması, Arap devletlerini endişelendirmişti. Mısır ise buna cevap olarak Çekoslovakya üzerinden SSCB ile ağır silah anlaşması yaparak silah ambargosunu de facto olarak etkisiz hale getirmişti (Glassman 1975, 11).

Batı Bloku'nun Orta Doğu'da SSCB'nin nüfuz alanını kırmaya çalışması, Ankara için memnuniyet vericiydi. Zira Ankara, Sâdâbâd Paktı'nda olduğu gibi, Batı destekli bir ittifak oluşturmak istiyordu. Bu ortamda İngiltere, Türkiye'nin öncülüğünde "Orta Doğu Komutanlığı Projesi" adı altında bir bölgesel savunma ittifakı kurmayı önerdi (Kürkçüoğlu 1972, 34). İngilizler bu proje ile iki stratejik hamle planlıyordu: Birincisi, Mısır ile tıkanan bağımsızlık görüşmelerinde Süveyş Kanalı üzerindeki çıkarlarını korumak; ikincisi, Türkiye'nin NATO'ya katılma taleplerini engellemekti (Çelik 2023, 101).

İngiltere'nin NATO planından haberdar olmayan Türkiye için gayet makul olan bu bölgesel savunma projesi, Mısır için kabul edilebilir değildi. Mısır, İngilizlerin bölgeden tamamen çekilmesini istiyordu ve İsrail ile iş birliği yapan bir ülkeyle aynı blokta yer almayı reddederek projeyi geri çevirmişti. Türkiye,

bu projeyi yanlış değerlendirmişti; Ankara, kendi güvenlik kaygılarını ön planda tutarak, Arap ülkelerinin hassasiyetlerini yeterince dikkate almamıştı. Türkiye, "Komünizm" korkusuyla hareket ederken, Araplar "Siyonizm" korkusuyla hareket ediyordu (Bilgin 2017, 254).

Mısır'ın projeyi reddetmesi üzerine İngilizler, bir başka Arap devleti olan Irak'ı projeye dahil etmeye çalıştı. Ancak İngilizlerin hesaba katmadığı bir faktör vardı: Mısır, dönemin en güçlü ve etkili Arap devletiydi. Mısır'ın onaylamadığı veya dahil olmadığı bir projeye diğer Arap ülkeleri kolayca katılmaya cesaret edemezdi. Bununla birlikte, İngilizler isim değişikliği yaparak Orta Doğu Savunma Örgütü (Middle East Defence Organization) adı altında yeni bir bölgesel savunma projesi ortaya koymaya çalıştı. Ayrıca, ABD de bu projede aktif rol alacaktı. Yeni plana göre, savunma örgütünün merkezi Mısır'dan Kıbrıs'a taşınacak ve örgütün savunma hinterlandı Orta Doğu'dan Doğu Akdeniz'e kaydırılacaktı. Ancak, bu projeye Arap ülkelerinin ilgisiz kalması ve Doğu Akdeniz'deki İngiliz hâkimiyetine karşı Yunanistan ve İtalya'dan gelen itirazlar nedeniyle proje askıya alınmıştı (Armaoğlu 1995, 201).

Batılı ülkeler ve Türkiye, Orta Doğu'da SSCB'ye karşı kurmayı planladıkları yapıyı çok yanlış bir zemin üzerine oturtmaya çalışıyordu. Arap devletleri için, İsrail'in yanı sıra, eski sömürgeciler İngiltere ve Fransa ile iş birliği içinde olmak oldukça zordu. Ayrıca, bağımsızlıklarını yeni kazanmış Arap

devletleri için milliyetçilik yükselişte olan bir akımdı. 1948'de İsrail'e karşı alınan yenilgi, Arap dünyasını kültürel, politik ve ekonomik olarak birleştirmeyi amaçlayan Pan-Arabizm ideolojisini güçlendirmiş ve özellikle İsrail konusunda kırmızı çizgiler çizilmesine zemin hazırlamıştı. (Danış 2019, 151). Filistin'in yanı sıra, Cezayirlilerin Fransızlara karşı verdiği bağımsızlık savaşı da Batılılara karşı sürekli tansiyonun yükselmesine neden oluyordu. Sadece Arap dünyasında değil, aynı zamanda İran'da Başbakan Muhammed Musaddık'ın 1951'de petrol endüstrisini millileştirmesiyle başlayan ve uluslararası gerilim yaratan Musaddık Krizi de Müslüman dünyasında Batı ve iş birlikçilerine karşı ciddi bir hassasiyetin oluşmasına katkıda bulunmuştu. Bu ortamda Türkiye'nin Filistin ve Cezayir konusunda Batılı ülkelerle söz ve eylem birliği yapması hem iç kamuoyunda hem de Batı karşıtı dünyada Ankara'nın aleyhine olan gelişmeleri tetiklemişti. (Armaoğlu 2000, 151). Hatta dış politikadaki bu tavır, Türkiye için "emperyalizmin Orta Doğu'daki temsilcisi" gibi yakıştırmalara sebebiyet vermişti (Fırat & Kürkçüoğlu 2018, 635).

Orta Doğu'da kurulması planlanan savunma örgütlerinin kurulamamasının ardından Türkiye, Kore Savaşı'na katılarak uluslararası sahnedeki konumunu pekiştirmiş ve 18 Şubat 1952'de NATO'ya üye olmuştu. NATO üyeliği sonrasında Arap devletleri ile yeniden masaya oturan Türkiye, komünizme karşı bir ittifak oluşturulmasını ısrarla talep ederken, Araplar, Siyonizm'e ve İsrail'e karşı bir ittifak kurulmasının gerekliliğini

vurguluyordu (Karpat 2012, 200). Ayrıca, Türkiye'ye yöneltilen bu şart ile birlikte, Arap ülkeleri ABD-İsrail ortaklığına stratejik bir mesaj vermek istiyordu. Eğer Türkiye, Arap devletleriyle anlaşmak uğruna İsrail'i tanımaktan vazgeçerse, İsrail'i tanımayan tek NATO üyesi olacaktı. Böyle bir adım, ABD'ye güçlü bir mesaj göndermiş olacaktı (Armaoğlu 2020, 191). Ancak bu hamle Ankara'nın asla kabul edebileceği bir durum değildi.

ABD, bu süreçte İngiltere'nin bölgedeki eski gücünü yitirdiğini ve herhangi bir pakt oluşturamadığını gözlemledikten sonra daha etkin bir dış politika sergilemeye karar verdi. Bu kapsamda, ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Orta Doğu turuna çıkarak Mısır'ı ziyaret etti. Mısır ziyareti sonrasında Dulles, Arap devletlerini İsrail nedeniyle herhangi bir bölgesel savunma paktına dahil edemeyeceğini anladı. Ancak Dulles, bölgesel bir savunma paktının kurulması konusunda kararlıydı. Bu kez diplomatik girişimlerini, Müslüman ama Arap olmayan ülkeler olan Türkiye ve İran üzerine yoğunlaştırdı (Yeşilbursa 2000, 93).

Türkiye, bu süreci Orta Doğu'da kendi liderliğinde bir güvenlik paktı oluşturulması yönünde bir fırsat olarak gördü. Bu doğrultuda, Arap ülkeleriyle diyalog yollarını arayan Ankara, umduğunu bulamadı. Yalnızca Irak ile masaya oturabilen Ankara, 24 Şubat 1955'te Bağdat'ta sekiz maddelik Karşılıklı Güven ve Savunma İş Birliği Antlaşması'nı imzaladı. Bu

antlaşmaya 4 Nisan 1955'te İngiltere, 23 Eylül 1955'te Pakistan ve 3 Kasım 1955'te de İran'ın da imza koymasıyla iki ülke arasındaki savunma paktı "Bağdat Paktı" adıyla bölgesel bir savunma paktına döndü (Dursun 1991, 446).

Türkiye, bu paktın teşkiliyle Batı ile iş birliğine açık bir müttefik grubu toplamış olduğunu düşünüyordu. Ancak bu durum, istemeden de olsa başka iki grubun düşmanlığını ve tepkisini üstüne çekti. Öncelikle, katı bir şekilde oluşturduğu Anti-Komünist çizgiyle SSCB ve müttefikleriyle ilişkileri daha baştan zedelemişti. Ardından, Mısır başta olmak üzere, Arap dünyasının tepkisini de çekmişti. Böylece Türkiye, Batı bloğunun sadık bir üyesi olmanın bedelini, kendine düşman bloklar yaratarak ödüyordu (McGhee 1990, 141).

Paktın diğer katılımcı üyeleri için pakta katılmanın asıl nedeni; SSCB'nin tehdidinden ziyade, ABD'nin sunduğu zengin kredi ve askeri destek imkanlarından faydalanmaktı. Her bir üyenin ulusal ve bölgesel çıkarları da paktın oluşmasında kritik bir rol oynamıştı. Örneğin, bölgede bölünmüş büyük bir Kürt nüfusu ve bölge ülkeleri tarafından pek hazzedilmeyen sınırlar vardı (Karpat 2001, 173). Ayrıca, İran Şahı'nın Musaddık Darbesi sonrası koltuğunu korumak için bu pakta sarılması tesadüf değildi. Bu tür örnekler, Batı karşıtı dünyadan pakt aleyhine seslerin yükselmesine neden oluyordu (Yeşilbursa 2007, 129). Özellikle Pan-Arap bloğun sözcüsü ve lideri konumundaki Mısır Cumhurbaşkanı Nâsır, paktın aleyhine

devletleri ve toplulukları harekete geçirmeye çalışıyordu (Aburish 2004, 83). Ayrıca Bağdat Paktı aleyhine yaptığı propagandalarda paktın asıl amacının İsrail'i korumak olduğunu ve Türkiye'nin Batı desteğiyle bölgede Neo-Osmanlıcılık politikası güttüğüne dair söylemlerde bulunuyordu (CDAB, Yer: 62-380-10, 5 Mayıs 1954).

Bağdat Paktı, Orta Doğu'da SSCB'nin etkisini kırmayı amaçlamış olmasına rağmen, beklenenin tam aksine Sovyetlerin Arap ülkelerinde nüfuz kazanmasına neden olmuştu. Ayrıca, paktın kuralları gereği, üye devletler tarafından tanınmayan bir devletin pakta dahil edilmesi yasaktı. Bu nedenle İsrail, Irak tarafından tanınmadığı için pakta dahil olamıyordu. Ankara'nın, Filistin-İsrail konusunda Bağdat'ın hassasiyetlerini yansıtan açıklamalar yapması, Tel Aviv'in hoşuna gitmedi ve İsrail de pakta karşı tavır aldı. Böylece dönemin Türk dış politikası Filistin-İsrail çatışmasında bir ilki gerçekleştirmişti. Hiçbir konuda anlaşamayan her iki taraf, paktın kendileri için zararlı olduğu konusunda hemfikir olmuştu (Erkin 1987, 505).

Ankara ve Tel-Aviv arasında Bağdat Paktı ile sarsılan ilişkiler, Süveyş Krizi ile daha da olumsuz etkilenmişti. Zira İsrail'in İngiltere ve Fransa ile birlikte Mısır'a yönelik işgal girişimi hem bölgede hem de dünya siyasetinde İsrail aleyhine bir ortam oluşturmuştu. Bu durumda, Ankara'nın ve Bağdat Paktı'nın diğer üyelerinin İsrail konusunda adım atmaları gerekiyordu. Ankara, elçileri karşılıklı çekerek bir çözüm

bulmuştu. Ayrıca, Bağdat Paktı aracılığıyla İsrail'in işgal eylemi kınanmıştı. 1948'den beri iki taraf arasındaki gelişen ilişkiler ilk defa bu kadar sınırlandırılmıştı. Ekonomik ve siyasi ilişkiler asgari düzeye indirilmiş, fakat Arap ülkelerinin bu konudaki tavrı ve şartları değişmemişti. Ankara'nın bu tavrı siyasi bir manevra olarak görülüyordu ve Arap ülkeleri bunun farkındaydı. İlişkilerin görece bozulmasına rağmen Ankara, Tel Aviv ile olan bağları tamamen kesemezdi. Zira bölgesel siyaset ve istihbarat konularında kurulan çeşitli iş birlikleri nedeniyle bu ilişkileri sonlandırmak kolay değildi (Kuneralp 1999, 75).

1956 Süveyş Krizi, İsrail için bölgedeki işleri zorlaştırmıştı. İsrail, savaş sahasında kazanan taraf olsa da diplomasi masasında net bir şekilde kaybetmişti. İngiltere ve Fransa ile giriştiği macera nedeniyle, en büyük destekçisi ABD'nin bile tepkisini çekmişti. Diğer süper güç SSCB ise tamamen Mısır'ın yanında yer almış ve Sovyetler ile Arap dünyası arasındaki ilişkiler en parlak dönemine girmişti. Ayrıca, Nâsır net bir şekilde Arap dünyasının siyasi lideri olarak öne çıkmıştı (Maalouf 2000, 70).

Tel Aviv, Arap ülkeleriyle barışçıl bir uzlaşı sağlama ihtimalinin olmadığını gördüğünde stratejisini Arap olmayan Müslüman devletler ve topluluklar üzerine yoğunlaştırdı. Bu doğrultuda, David Ben-Gurion liderliğindeki İsrail Hükümeti, Çevre Doktrini olarak bilinen yeni bir dış politika geliştirdi. Bu doktrin kapsamında İsrail, Müslüman olan ama Arap olmayan

ülkelerle iş birliği yaparak, Arap dünyasının baskısını dengelemeyi hedefledi. Bu kapsamda, İsrail, ilk başta İran ve Etiyopya ile diplomatik temaslar başlatarak hem istihbarat hem de ekonomik iş birliği alanında görüşmelere başladı. Alınan olumlu sonuçların ardından İsrail, sadece devletlerle değil, aynı zamanda Suriye Nusayrileri, Lübnan Marunileri, Ermeniler, Kürtler ve Süryaniler gibi bölgede ciddi nüfusa sahip ve siyasi etki yaratabilecek gruplarla da görüşmeler yürütüyordu. Bu paktı, herhangi bir geniş çaplı Arap Birliği saldırısına karşı koymak adına genişletmek istiyorlardı (Kıllıoğlu 2021, 54).

Bağdat Paktı'nın Süveyş Krizi başta olmak üzere Suriye, Lübnan ve Ürdün krizi gibi olaylarda sarsılması, pakt içindeki birliği ve ilişkileri zedelemişti. Ayrıca, BM'de ve çeşitli uluslararası platformlarda gündeme gelen Kıbrıs Sorunu'nda Arap ülkelerinin (zaman zaman Irak'ın da dahil olduğu) Rum tarafının tezlerini desteklemesi, Ankara'nın başka ittifaklar ve çözümler aramasına neden oluyordu (Bengio 2010, 37). İsrail'in ortaya attığı "Çevre Doktrini" oldukça cazip bir teklifti. Ayrıca, bu güvenlik doktrini ABD tarafından da sıkı bir şekilde destekleniyordu. Eisenhower Doktrini ile gelen yardımlardan sonra İsrail ile ilişkilerin daha da iyileştirilmesi Washington'un da hoşuna gidecekti. Menderes Hükümeti, İsrail konusunda bu tarz adımlar atmanın ekonomik ve siyasi yardımları arttıracağına dair bir beklenti içindeydi. Bu şartlar altında, İsrail Başbakanı David Ben Gurion, Dışişleri Bakanı Golda Meir, Dışişleri Müşteşarı Şimon Peres ve Genelkurmay Başkanı Zvi Zur, 28

Ağustos 1958'de gizli bir şekilde Türkiye'ye geldi. Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile yapılan son derece gizli görüşmeler sonucunda, Türkiye de bu doktrini kabul etti (Dursunoğlu 2005, 43).

Bu doktrin, Türkiye ve İsrail arasında güvenlik ve stratejik iş birliğinin temellerini atmayı amaçlıyordu ve özellikle istihbarat konularında iş birliğini esas alıyordu. Ayrıca bu doktrinle sadece MOSSAD (HaMossad leModiʿin uleTafkidim Meyuḥadim) ve MAH (Millî Amale Hizmeti) arasında ilişkiler geliştirilmiyor, İran istihbaratı SAVAK (Saziman-ı İttilât ve Emniyet-i Keşver) da bu iş birliğine dahil edilerek "Trident" adı altında ortak bir bölgesel iş birliği kuruluyordu. Ancak kurulan bu ortaklık Ankara tarafından tamamen saklanmaya çalışılacaktı. Ankara'nın bu tutumu Tel Aviv açısından yadırganan bir durumdu. İsrail Başbakanı Ben Gurion, Ankara'nın bu siyasetini "evlilik dışı metres ilişkisini gizli tutma" ya benzeterek durumdan şikayetini dile getirecekti (Baş 2018, 32).

Sonuç

Çalışmanın bulguları, Türkiye-İsrail ilişkilerinin, sadece iki ülke arasındaki diplomatik bağlarla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda bölgesel güvenlik stratejilerinin şekillenmesinde de önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Türkiye'nin, komünizm tehdidine karşı Batı bloğuna daha yakın durma isteği, İsrail ile olan ilişkilerinin derinleşmesine katkıda bulunmuştur.

Bu süreçte, İsrail'in bölgedeki yalnızlığı, Türkiye gibi ülkelerle kurduğu ittifaklarla aşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, İsrail'in kuruluş süreci ve sonrasındaki gelişmelerin, Orta Doğu'daki diplomatik ve güvenlik dengelerini nasıl etkilediğini ele almaktadır. Türkiye-İsrail ilişkileri, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin dış politikası üzerinde belirleyici bir etki yaratmış ve bu ilişkiler, Türkiye'nin Batı bloğuna entegrasyonu sürecinde kritik bir unsur olmuştur.

Bağımsız İsrail Devleti'nin 1948 yılında kuruluşu, Orta Doğu'daki siyasi dengeleri derinden sarsmış ve bölgedeki güç dinamiklerini yeniden şekillendirmiştir. Arap devletleri, İsrail'in varlığını bölgesel bir tehdit olarak algılamış ve bu durum, Orta Doğu'da uzun süreli bir çatışma ortamının oluşmasına neden olmuştur. İsrail'in varoluş mücadelesi ve Arap devletleri ile savaşlar ve bölgesel düzene ilişkin sorunlarını beraberinde getirmiştir. İsrail'in bölgedeki yalnızlığını aşmak amacıyla Müslüman, ancak Arap olmayan ülkeler ve gruplarla stratejik ilişkiler kurma çabaları, bu sürecin önemli bir parçası olmuştur.

Ontolojik güvenlik perspektifinden bakıldığında, İsrail'in kuruluş süreci ve Arap devletleriyle olan savaşları, tarafların kimlik ve varoluş kaygılarını anlamada derin bir analiz sunar. İsrail'in kuruluşu, Yahudi halkının diaspora sürecinde korunan kimlik ve tarihi ev arayışının bir yansıması olarak, sadece fiziksel güvenliği değil, kültürel kimliğin sürdürülmesini de hedeflemiştir. Arap devletleri açısından ise İsrail'in Filistin

topraklarında varlığı, yalnızca toprak kaybı değil, Müslüman kimliği ve Filistinlilerin haklarına yönelik bir tehdit olarak algılanmış ve bu durum, savaşlarda kimlik temelli bir savunma motivasyonu doğurmuştur. Bu çerçevede, ontolojik güvenlik bakışı hem İsrail'in hem de Arap devletlerinin varoluşsal güvenlik kaygılarını, kimliklerini ve tarihsel anlatılarını koruma çabalarını anlamaya olanak tanır.

1948-1958 yılları arasında Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler, Soğuk Savaş'ın getirdiği stratejik zorunluluklar çerçevesinde şekillenmiştir. Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'ne karşı Batı bloğu ile ittifak kurma isteği, İsrail ile diplomatik ilişkilerin kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olması, Batı ile olan ilişkilerini güçlendirme amacı taşırken, aynı zamanda Orta Doğu'daki Arap devletleriyle olan bağların iç ve dış kamuoyunda tartışılmasına neden olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin dış politikasında yeni bir yönelimi de beraberinde getirmiştir. Türkiye, Bağdat Paktı ile Orta Doğu'da Sovyetler Birliği'nin etkisini sınırlamayı ve bölgesel güvenliği güçlendirmeyi amaçladı. Bu pakt, Soğuk Savaş döneminde Batı bloğuna entegre olma stratejisinin bir parçasıydı ve komünizm tehdidine karşı bir savunma hattı oluşturmayı hedefliyordu. Ancak pakt, Mısır gibi önemli Arap devletlerinin katılmaması nedeniyle istenilen başarıya ulaşamadı. Arap dünyasında yükselen milliyetçilik ve İsrail karşıtlığı, Bağdat Paktı'nın etkinliğini sınırladı ve Türkiye'nin beklediği bölgesel desteği

bulmasını engelledi. Bu başarısızlık, Türkiye'yi Orta Doğu'daki stratejik izolasyonunu kırmak için yeni ittifaklar aramaya yöneltti. Bu bağlamda, İsrail'in uyguladığı Çevresel Doktrini politikası, Orta Doğu stratejilerinde önemli bir dönüm noktası oldu.

Bu makalenin yanı sıra, konu ile ilgili şu başlıklarda da çalışmalar yapılabilir: İsrail'in Yahudi kimliği temelinde ulus-devlet inşa etme çabası, bu sürecin güvenlik politikalarıyla ilişkisi; Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olarak Batı ile geliştirdiği stratejik yakınlaşma ve bunun bölgedeki diplomatik dengelere etkisi; Arap dünyasının İsrail'in kuruluşuna karşı tutumu ve bu tepkinin Orta Doğu'daki güç dengelerini nasıl şekillendirdiği, gibi başlıklarda çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar, akademik literatüre kimlik ve güvenlik perspektifinden analizler katarak, İsrail'in varoluşsal güvenlik kaygıları ile Türkiye'nin stratejik yönelimlerinin kesişim noktalarını anlamamızı sağlar. Ayrıca, Orta Doğu'da kimlik çatışmaları, güvenlik iş birlikleri ve Soğuk Savaş dönemi diplomasisi açısından değerli bir tarihsel bağlam sunarak, modern bölgesel ilişkiler üzerine kapsamlı değerlendirmelere olanak tanır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "BM Filistin Komitesi'nde Filistin'in Paylaşılması Kararı Aleyhine Oy Kullanmamıza Karşılık Arap Ülkelerinden Gelen Teşekkürler", Yer: 266-793-49, 8 Aralık 1947.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "BMGK 3.Paris Toplantısında Filistin Durumu İçin Kurulması Kabul Edilen Üçlü Uzlaştırma Komisyonunda Türkiye'yi Temsilen Hüseyin Cahit Yalçın'ın Katılması", Yer: 118-87-1, 1 Ocak 1949.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "İsrail Devleti'nin Tanınması", Yer: 118-08-03, 24 Mart 1949.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "Ortaelçi Payesiyle İsrail Elçiliği'ne Seyfullah Esin, Maslahatgüzar Ünvanı İle Orhan Conker'in İsrail Elçiliği Başkatipliğine Tayinleri", Yer: 210-37-2, 26 Kasım 1949.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "İsrail Hükümeti Ticaret Ve Ödeme Anlaşması Akdi İçin Müzakereler Yapmak Ve Tesbit Edilecek Metinleri Hükümet Adına İmza Etmek Üzere Fatin Rüştü Zorlu'ya Yetki Verilmesi", Yer: 122-23-14, 10 Mart 1950.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "Filistin Mültecileri İstişare Komisyonu'na Türk Delegeleri Olarak Refet Bele'nin Katılması Ve Kendisine Gündelik Verilmesi", Yer: 122-32-5, 8 Nisan 1950.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "İsrail ile Türkiye Arasında Ticari ve Ödeme

Anlaşmalarına Dair Yapılan Modüs Vivendi.", Yer: 43755-205820–4, 26 Temmuz 1950.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "İsrail'e Buğday Satışı Hususunda Mektup Teatisi Suretiyle Anlaşma Yapmak Ve Anlaşmayı İmzalamak İçin Turgut Menemencioğlu'na Yetki Verilmesi", Yer: 131-25-10, 4 Nisan 1953.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "Türkiye İle İsrail Arasında İmzalanan 4.7.1950 Tarihli Ödeme Anlaşmasına Ek Protokolun Onaylanması", Yer: 134-102-17, 25 Aralık 1953.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "V.Koç Firmasının İsrail Tel-Aviv'de Kurulmuş Palalum Ltd.Şti. İle Müşterek Kurulacak Olan Emaye Fabrikası İçin Göndereceği Makine Ve Tesis Malzemesinin Kanunundan Faydalandırılması", Yer: 135-43-2, 30 Nisan 1954.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "Bağdat Paktı aleyhindeki propaganda hakkında Mısır Hariciye Vekili ile Ankara Elçiliği Arasındaki Yazışma", Yer: 62-380-10, 5 Mayıs 1954.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "İsrail Donanmasına Mensup 3 Harp Gemisinin İstanbul Limanı'na Gelmesine İzin Verilmesi", Yer: 136-48-3, 20 Mayıs 1954.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, "Wampire Tipi Suriye Bayrağı Taşıyan 13 Suriye Uçağı İle İsrail'den Satın Alınan 20 İle 23 Adet Av Uçağının İran'a Gitmek Üzere Türkiye Üzerinden Uçmalarına İzin Verilmesi", Yer: 138-112-4, 4 Şubat 1955.

Kitaplar ve Makaleler

Aburish, Saïd K. 2004. *Nasser: The Last Arab*, New York: Thomas Dunne Books.

Ahmad, Feroz. 2008. *From Empire to Republic: Essays on the Late Ottoman Empire and Modern Turkey*. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press.

Akdevelioğlu, Atay. Kürkçüoğlu, Ömer. 2018. "Türkiye'nin İsrail'i Tanıması." *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980* içinde, derleyen Baskın Oran, 635-652. İstanbul: İletişim Yayınları.

Anderson, Matthew Smith. 2001. *Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*. Çeviri, İdil Eser. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Armaoğlu, Fahir. 1995. "Amerikan Belgeleri ile Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paktı'na 1951-1955". *Belleten* (59) 224: 189-236.

Armaoğlu, Fahir. 2000. "Arap Milliyetçiliğinin Gelişmesi Sırasında Türk-Arap İlişkileri (1945-1970)" *İki Tarafın Bakış Açısından Türk-Arap Münasebetleri* içinde, derleyen Ekmeleddin İhsanoğlu, 151-197. İstanbul: İslâm, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Yayınları.

Armaoğlu, Fahir. 1989. *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Armaoğlu, Fahir. 2020. *Türk Dış Politikası Tarihi.* İstanbul: Kronik Kitap.

Arı, Tayyar. 2012. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: MKM Yayıncılık.

Baş, Arda. 2018. "1958 Türkiye-İsrail Periferik Anlaşması". *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 20: 17-39.

Barr, James. 2012. *A Line in the Sand: The Anglo-French Struggle for the Middle East, 1914-1948*. New York: W.W. Norton & Company.

Bengio, Ofra.2010. *The Turkish-Israeli Relationship: Changing Ties of Middle Eastern Outsiders.* London: Palgrave Macmillan.

Bilgin, M. S. 2017. "Turkey's Foreign Policy towards the Middle East in the 1950's and Its Impact On Turco-Arab Relations." *Gazi Akademik Bakış* 11 (21): 245-259.

Bozarslan, Hamit. 2011. *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi*. Çeviri, Ali Berktay. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cankara, Pınar Özden. 2018. *İslamcıların Filistin Sorununa Yaklaşımı*. İstanbul: İyidüşün Yayınları.

Cleveland, William & Bunton, Martin. 2009. *A History of the Modern Middle East*. Boulder: Westview Press.

Çalış, Şaban Halis. 2020. *Turkey's Cold War Foreign Policy and Western Alignment in the Modern Republic*. London: I.B.Tauris & Co. Ltd.

Çelik, Sinem. "Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye'de NATO Şüpheciliği." *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 13 (25): 95-111.

Danış, Mehmet Fahri. 2020. "Bir Anka Kuşu: Arap Milliyetçiliği." *Ortadoğu'yu Kuran İdeolojiler* içinde, derleyen Zekeriya Kurşun, 71-119. İstanbul: Vadi Yayınevi.

Darwish, Mahmoud Ahmed ve Huda Abdel Rahim Abdel Kadir. 2021. "Napoleon Bonaparte's Declaration for the Estbalishment for of the National Home for the Jews in Palestine". *International Journal of Cultural Inheritance & Social Sciences* 3 (6): 1-30.

Deringil, Selim. 2014. *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Dursunoğlu, Alptekin. 2005. *Stratejik İttifak: Türkiye-İsrail İlişkilerinin Öyküsü*. İstanbul: Anka Yayınları.

Dursun, Davut. 1991. "Bağdat Paktı." *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, c. 4: 446-447.

Elpeleg, Zvi. 1999. *Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu: Hacı Emin el-Hüseyni*. Çeviri, Dilek Şendil. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erkin, Feridun Cemal. 1987. *Dışişlerinde 34 Yıl: Vaşington Büyükelçiliği II. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Fırat, Melek. Kürkçüoğlu, Ömer. 2018. "1958 Lübnan ve Ürdün Olaylarında Türkiye'nin Tutumu" *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980* içinde, derleyen Baskın Oran, 615-635. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gökay, Bülent. 2006. *Soviet Eastern Policy and Turkey, 1920-1991: Soviet Foreign Policy, Turkey and Communism*. New York: Routledge.

Glassman, John D. 1975. *Arms For The Arabs*. London: The Johns Hopkins University Press.

Halloum, Ribhi. 1989. *Belgelerle Filistin*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Irkıçatal, Eftal. 2012. "İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15: 31-59.

İşçi, Onur. 2021. *Turkey and the Soviet Union during World War II*. London: I.B. Tauris.

Johnson, Paul. 2001. *Yahudi Tarihi*. Çeviri, Filiz Orman. İstanbul: Pozitif Yayınları.

Karpat, Kemal Haşim. 2001. *Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. Çeviri, Recep Boztemur. Ankara: İmge Kitabevi.

Karpat, Kemal Haşim. 2012. *Türk Dış Politikası Tarihi.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Kıllıoğlu, Mehmet Erkan. 2021. "Türkiye-İsrail Çevresel (Hayalet) Paktı". *Yeni Türkiye Dergisi* (4) 7: 47-65.

Kuneralp, Zeki. 1999. *Sadece Diplomat: Anılar-Belgeler*, İstanbul: İsis Ltd.

Küçük, Enes. 2023. "Türkiye'deki Kaynaklar Temelinde İsrail'in Kuruluşundan 2000'li Yıllara Türkiye İsrail Eğitim ve Kültür İlişkileri". *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 14 (1): 295-322.

Kürkçüoğlu, Ömer. 1972. *Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna Karşı Politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Lewis, Bernard. 1987. *Semites and Anti-Semites: An Inquiry into Conflict and Prejudice.* New York: W. W. Norton & Company.

Lewis, Bernard. 1968. *The Emergence of Modern Turkey*. Oxford: Oxford University Press.

Lewis, Bernard. 1995. *The Middle East: A Brief History of the Last 2,000 Years*. New York: Scribner.

Maalouf, Amin. 2000. *Ölümcül Kimlikler*. Çeviri, Aysel Bora. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Mansfield, Peter. 2012. *Ortadoğu Tarihi*. Çeviri, Hüsrev Yolsal. İstanbul: Say Yayınları.

Mardin, Şerif. 2000. *The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas*. New York: Syracuse University Press.

McGhee, George. 1990. *The US-Turkish-NATO Middle East Connection: How the Truman Doctrine Contained the Soviets in the Middle East*. New York: Palgrave Macmillan.

Murat, Turgay. 2019. "İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türk Basınına Yansımaları". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 29 (2): 449-468.

Pappe, Ilan. 2007. *Modern Filistin Tarihi: Tek Ülke, İki Halk*. Çeviri, Nuri Plümer. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Pedahzur, Ami ve Arie Perliger. 2011. *Jewish Terrorism in Israel*. New York: Columbia University Press.

Pirinççi, Ferhat. 2012. "Ortadoğu'da Silahlanmayı İlk Kontrol Girişimi: Üçlü Deklarasyon." *History Studies* Ortadoğu Özel Sayısı*: 376-389.*

Podeh, Elie. 2015. *Chances for Peace: Missed Opportunities in the Arab-Israeli Conflict.* Austin: University of Texas Press.

Primakov, Yevgeni. 2010. *Rusların Gözüyle Ortadoğu*. Çeviri, Olga Tezcan. İstanbul: Timaş Yayınları.

Sağlam, Mete. 2023. "İngiliz Manda Yönetimi Altındaki Filistin'de Yahudilerin Uyguladığı Baskı ve Şiddet (1920-1948)". *Abant Sosyal Bilimler Dergisi* 23 (3): 1664-1679.

Sander, Oral. 2013. *Türkiye'nin Dış Politikası*. Derleyen Melek Fırat, Ankara: İmge Kitabevi.

Shlaim, Avi. 2022. *Demir Duvar: İsrail ve Arap Dünyası.* Çeviri, Tuba Demirci. İstanbul: Küre Yayınları.

Soysal, İsmail. 1982. "1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı." *Belleten* 46: 367-414. https://doi.org/10.37879/belleten.1982.367.

Şenel, Burak. 2014. "İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Türkiye'nin İsrail'i Tanıma Süreci". *Akademik Orta Doğu* (9) 1: 157-178.

Taşdemir, Fatma. 2000. "İsrail-Filistin Sorununun Selfdeterminasyon Hakkı Çerçevesinde Analizi". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (2) 2: 209-226.

Tellal, Erel. 2018. "Sovyet İstekleri ve Değerlendirmesi." *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980* içinde, derleyen Baskın Oran, 499-521. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ulrichsen, Kristian Coates. 2014. *The First World War in the Middle East*. London: Hurst & Company.

Yaşar, Fatma Tunç. Özcan, Sevinç Alkan. Kor, Zahide Tuba. 2011. *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*. İstanbul: İHH Kitap.

Yeşilbursa, Behçet Kemal. 2000. *İngiltere ve Amerika'nın Ortadoğu Savunma Projeleri ve Türkiye (1950-1954)*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Yeşilbursa, Behçet Kemal. 2007. *Orta Doğu'da Soğuk Savaş ve Emperyalizm*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Zürcher, Erik Jan. 2004. *Turkey: A Modern History.* New York: I.B. Tauris.

Gazete Haberleri

Bayur, Hikmet. "Arap-Yahudi İhtilafının Doğurabileceği Tehlikeler". *Kudret Gazetesi*, 13 Ocak 1948.

Can, Sabah. "Manda Vefat Ederken". *Ulus Gazetesi*, 15 Mayıs 1948, s. 3

Doğrul, Ömer Rıza. "Ürdün Kralı Abdullah'ın Cumhuriyete Beyanatı". *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mayıs 1948, ss. 1-3.

Fenik, Faruk. "Türk Delegesi Filistin Davasında Türkiye'nin Kararını Söylüyor". *Vatan Gazetesi*, 2 Mayıs 1947, ss.1-3.

Us, Asım. "Kudüs'ü Araplar mı Yoksa Yahudiler mi İşgal Edecek?". *Yeni Gazete*, 5 Mayıs 1948.

Haritalar ve İnternet Kaynakları

Harita 1: Sykes-Picot Antlaşması, BBC Türkçe "Sykes-Picot: Yüz yıldır hınç yaratan harita", (Erişim Tarihi: 01.09.2024)

https://l24.im/WMUCJ

Harita 2: İngiliz Mandası iken Filistin Coğrafyası, BBC Türkçe "İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı?" (Erişim Tarihi: 01.09.2024)

https://www.bbc.com/turkce/articles/crg3gv17p00o

Harita 3: BM Filistin Paylaşım Planı, BBC Türkçe "İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı?" (Erişim Tarihi: 01.09.2024)

https://www.bbc.com/turkce/articles/crg3gv17p00o

Harita 4: I. Arap-İsrail Savaşı'ndan Sonra Filistin, BBC Türkçe "İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı?" (Erişim Tarihi: 01.09.2024)

https://www.bbc.com/turkce/articles/crg3gv17p00o

YouTube, Al Jazeera Turk, Belgesel: Büyük Felaket 2. Bölüm, 2015. (Erişim Tarihi: 01.09.2024)

https://www.youtube.com/watch?v=mlcesHavMA0